

EESTI ASUNDUSED IX

SIBERI EESTLASTE
RAHVAPÄRASED
RAVIOSKUSED

ANU KORB

Eesti Kirjandusmuuseum
Eesti Rahvaluule Arhiiv

Eesti asundused IX

Siberi eestlaste
rahvapärased ravioskused

Koostanud ja toimetanud Anu Korb

EKM Teaduskirjastus
Tartu 2024

Keeletoimetaja: Inge Annom

Tõlge inglise keelde: Kait Tamm

Kujundus, küljendus ja fototöötlus: Merike Kask

Projektijuht: Risto Järv

Trükikoda: Pakett

Raamatu ettevalmistamist ja väljaandmist on toetanud
Eesti Kirjandusmuuseumi baasrahastusprojekt EKM 8-2/22/3
ning Eesti Kultuurkapital.

Autoriõigused: Anu Korb ja Eesti Kirjandusmuuseum

ISBN 978-9916-659-98-4

ISSN 1406-3794; 9

*Näe, ruosisõnad on, villisõnad, ehmatusesõnad –
need on kõik taevaraamatus kirjutud ülesse.
Ja seal on veresõnad. Kõik sõnad on.*

Sisukord

Eessõna	7
Siberi eestlaste rahvameditsiini aines ja selle kogumine	7
Kasutatud kirjandus ja andmebaasid	14
Ravivõime omandamine ja kadumine	16
Vainukõie lahutanu arstikäed	16
Loitsude ja ravioskuste edasiandmine ja omandamine	17
Ravivõime kadumine	24
Meditšiinitöötajad külades, ravitsemise keelustamine	25
Rahvaarstid	26
Ravimine tele-eetris	26
Ravitsejad külades	27
Siberlased haigustest	44
Haiguste ennetamine, kaitse- ja tõrjemaagia	46
Abi loodusest	46
Saun, viht	48
Maarjapuna	48
Kaitsekiri	48
Usk ravijasse. Aidata saab ristitut	53
Jordani vesi	56
Õmblusnõel	57
Juudasitt	57
Surnuga seotud esemed	57
Inimese kahjustamine	58
Traumad ja vaevused	59
Valu	59
Haav, verejooks, veresõnad	61
Koerahammustus	68
Ussihammustus	69
Luumurd	75
Nikastus, venitus	76
Põletus	78

HAIGUSED	80
I Nakkus- ja parasiithaigused	80
Siberi katk	80
Leetrid, sarlakid	80
Tuulerõuged	81
Külmtõbi ehk malaaria	81
Roos	86
Kopsuhaigus, tuberkuloos	105
Kollatõbi	107
II Kasvjad	109
III Ainevahetushaigused	113
Suhkruhaigus	113
Kilpnäärmehaigus	113
IV Psüühika- ja käitumishäired	114
Ehmatushäda	114
Surnukartus	116
V Närvisüsteemihaigused	119
Kuutõbi	119
Langetõbi	119
Luupainaja	121
Närviravi	124
Paha ehk kuri silm	125
VI Silmahaigused	135
VII Südame- ja veresoonehaigused	137
Südamehaigus	137
Atakk	138
Vererõhk, veresooneid	138
VIII Liigesehaigused	141
Radikuliit ja muud liigeste vaevused	141
Krambid	147
Reuma	147
Nari ehk kipsi	147
Kooljaluu	150
IX Hingamiselundite haigused	155
Kõha ja nohu	155
Kurguhaigus	156
Külmetus	157

X Suuõõne ja siseelundite haigused	158
Suuõõne haigused, hambavalu	158
Maohaigus, maksahaigus	163
Kõhuhäädad	166
Naba paigast ära	168
Pistus, pist	170
Neeru- ja põiehaigus	171
XI Mütoloogilised haigused	172
Lendva	172
Rabandus	175
XII Lastehaigused	176
Sünnipärased märgid	176
Ussiviga	179
Koeratõbi	182
Laps ei hakka käima	184
Harjased	185
Song	187
Kirm	190
Allakusemine	191
Ussid sees	192
Lapse unetus	192
Valu ärasaatmine	193
XIII Nahahaigused ja allergiad	194
Haigused maast, tuulest ja veest	194
Sammaspool	200
Soolatüükad, käsnad	204
Konnasilm	211
Paise	212
Jalalõhed	214
Allikaviited	216
Kohanimed	217
Sõnaseletused	219
Summary	227

Eessõna

Siberi eestlaste rahvameditsiini aines ja selle kogumine

1991. aasta suvel, kui ma koos noore kolleegi Astrid Tuisuga esmakordselt Krasnojarski krai lõunaosas elavate Siberi eestlaste juurde jõudsin, leidsime eest rikkaliku pärimusega külakogukonnad. Järgnevate aastate jooksul külastasime Eesti Rahvaluule Arhiivi (ERA) välitöögrupiga (2–4 inimest) Siberi eestlasi üsna suurel maa-alal Omski oblastist Krasnojarski kraini. Kuna külates oli siis palju heade pärimusteadmistega eesti keelt kõnelevaid inimesi, keskendusime rikkaliku vanema traditsiooni kogumisele. Kauge vahemaa tõttu tundus otstarbekas koguda Siberi eestlastelt võimalikult mitmekesist pärimust. Eri aimest kogudes torkas silma ravitsejate rohkus külates ja rahvameditsiini ulatuslik kasutamine. Siberi eestlaste vanemad raviviisid-võtted ja raviloitsud olid säilinud tänu traditsioonilisele elukorraldusele, külade perifeersele asendile ja sõnamaagiat hästi säilitanud naabrite lähedusele.

Rahvapärase ravitsemisega seonduvat materjali on Siberi ühe piirkonna eestlastelt jõudnud Eesti Rahvaluule Arhiivi ka paarkümmend aastat varem – ajavahemikul 1969–1976 pani arhiivi kaastöölise Rosalie Ottesson oma koduküllast Ülem-Bulankast ja naabruses asuvast Ülem-Suetukist kirja umbes 3000 lk pärimusmaterjali, sealhulgas ka rahvameditsiiniteateid. Samas oli neil aastail talletatu suuresti mõjutatud valitsevast nõukogude ideoloogiast ja kogumistöö juhendamisest. Rahvaravi traditsiooni kohta andmete kogumist püüti tol ajal näidata kaduva minevikulise nähtuse fikseerimisena. Nii moodustab rahvameditsiini käsitlev aines Rosalie Ottessoni kogutust suhteliselt väikese osa, kuid on väga kõnekas. Rikka rahvatraditsiooniga külakogukonnas, mille liikmete hulka Ottesson kuulus, olid arstimisloitsud, rahvapärased ravivõtted ja -viisid osa traditsioonilisest kogukonnapärimusest.

Rosalie Ottessoni eluajal oskas tema kodukülas ja naabruses asuvas Ülem-Suetukis peaaegu igaüks teatud hädade puhul abi anda. Ka tegutses Siberi külades Ottessoni kaastöö tegemise ajal üksjagu rahvaarste, keda inimesed usaldasid ja kelle poole häda korral pöördusid. Samas oli ravitsejate tegevus Nõukogude Liidus keelustatud ja karistatav kuni 1980. aastate alguseni, mil Leonid Iljitš Brežnev andis rahvaarstidele tegutsemiseks vabad käed. Nõukogude perioodil suutsid Siberi ravitsejad pikaajase ühiskondlik-poliitilise surve tingimustes edasi tegutseda ja traditsioon püsis visalt, kuid teadmine ravitegevusele järgneda võivast karistusest avaldas paratamatult pärimuse edasiandmisele mõju.

Külade rahvaravi traditsiooni on mõjutanud ka riikliku meditsiini areng. Teise maailmasõja eelsel või selle järgsel ajal jõudsid ka Siberi eesti küladesse koolitatud velsker-ämmaemandad, kes olid üldjuhul võõrad – vene vm rahvusest ega osanud eesti keelt. Paljude vanemate külaelanike vene keele oskus polnud aga tol ajal ladusaks suhtluseks piisav. Siberi rajoonikeskustesse rajati pärast Teist maailmasõda haiglad, tõsisemate terviseprobleemide puhul hakati inimesi järjest enam haiglasse saatma. Samas usaldasid inimesed koduküla ravitsejat tihtipeale enam kui raviasutust või võõrast koolitatud meditsiinitöötajat.

Siberi eestlaste kogukonnad erinevad nii asustusloo, keelekasutuse, elanike arvu kui ka looduslike tingimuste poolest. Vanemad, luteriusuliste segaasundused, kus eestlased moodustasid ühe etnilise rühma, said alguse 19. sajandi esimesel poolel tsaarivalitsuse poolt väljasaadetutest. Ulatuslikum väljarändamine Siberisse algas Trans-Siberi raudtee valmimisega 19. sajandi viimasel kümnendil ning kestis Esimese maailmasõja alguseni. Väljarännanutest alguse saanud Siberi eesti kogukonnad moodustati enamasti ühest piirkonnast pärit inimeste baasil. Kuigi eestlastel tuli kohaneda uute looduslike tingimustega, jäid põhielatusaladeks endiselt põllupidamine ja karjakasvatus. Kui esimesed ümberasumisraskused ületatud, hakkas elu edenema.

Enamlaste võimuletulek ja sellele järgnev mõjutas suuresti Siberi eestlaste saatust. Hävitati traditsiooniline külaelu: sundkollektiviseerimise käigus aeti inimesed üksiktaludest külla elama, nende vara natsionaliseeriti, jõukamal järjel olnud

taluomanikud kuulutati kulakuteks ja represseriti. 1930. aastail kannatasid repressioonide all peaaegu kõik pered, sageli kaasnes sellega eestikeelse kirjavara ja Eestimaalt saadud kirjade-fotode konfiskeerimine. Järgnes rahvuskoolide sulgemine ja seltsitegevuse keelustamine. Teine maailmasõda viis mehed rindele ja jättis külaelu naiste-lastele kanda. Pärast sõda lahkusid paljud eestlased küladest Vene linnadesse ja emamaale Eestisse. 20. sajandi lõpukümnendil ja 21. sajandi algul olid eestlased enamuses vaid üksikutes Siberi vananeva elanikkonnaga külates. Rida väiksemaid külasid olid kadunud, soodsama asendiga külad said täiendust teistest rahvustest tulijate arvelt. Sagenesid segaabiellud. Neis külates sai suhtluskeeleks vene keel, emakeelt kasutasid eestlased koduringis ja/või teiste eestlastega suheldes. Samas osa Siberi vanema põlvkonna eestlasi, kes olid elanud paikselt kodukülas ja saanud hariduse emakeelses koolis, ei olnudki vene keelt omandanud.

Kuna Siberi eestlaste kogukonnad erinevad suuresti üksteisest, võib täheldada erinevusi ka külade rahvaravi traditsioonis ja suhtumises raviloitsude edasiandmisesse. Vanemates Siberi kogukondades arvati ravioskused ja raviloitsud olevat igaühel kättesaadavad ja õpitavad. Mitmes külakogukonnas samastati 1990. aastail, nagu varasemalgi perioodil, raviloitse kõigile kättesaadava jumalasõnaga. Külaelanike seas mõjutas arstimissõnade samastamist jumalasõnaga ilmselt asjaolu, et loitsudena tarvitati meieisapalvet, evangeeliumide ümberkirjutusi, palvetekstide osi jms. Siberi külade elanikud olid ravisõnu oma tarbeks üles kirjutanud ja lubasid meil neid lahkesti kopeerida. Jumalasõnaks peeti sageli ka nn taevakirju, mille kaitsetoimesse kindlalt usuti. Taevakiri (ka taevaraamat, neitsi Maarja unenägu, õnnetuma päeva raamat vms) on pärimuse kohaselt taevast saadud või alla visatud üleloomulike omadustega kaitsekiri, mis sisaldab ka tsitaate piiblist. Kaitsekirjad olid väga paljudes Siberi peredes tallel, neid kandsid kaasas teekäigul, tööl vm kodunt eemal ka paljud nooremad kogukonnaliikmed.

Osa Siberi eestlasi arvas siiski, et raviloitse ja -oskusi võib edasi anda vaid endast noorematele. Kuna ERA Siberi välitöödel osalejad olid teadmiste valdajatest nooremad, ei tekitanud rahvapäraste ravioskuste edasiandmine Eestist pärit kogujatele probleeme.

Loitsud ja ravioskused anti meile edasi usus, et me neid ise vajadusel kasutaksime. Külades teadsid inimesed abi mitme häda vastu: osati leevendada erinevatel põhjustel tekkinud valu, ravida songa, kaotada soolatüükaid, kaotada vaevusi, mis arvatati olevat tulnud tuulest, veest või maast jne. Kuna külakogukonnas aktsepteeriti enam eakamaid ravitsejaid, on see pärssinud nooremal põlvkonnal rahvameditiini teadmiste omandamist. Uuele ja moodsale avatud noored ei pidanud ka ise alati loitsude ja ravitsemisoskuste omandamist vajalikuks. Üksikutes Lõuna-Eestist Siberisse väljarännanutest alguse saanud külades aga välditi oma teadmiste, eriti raviloitsude edasiandmist, sest arvati, et loitsude jagamisega kaotab ravitseja oma võimed.

Siberi eestlaste ravimtaimede tundmine ja nende kasutamine oli kindlasti ulatuslikum, kui me ERA Siberi välitöödel talletada suutsime. Näiteks talvised välitööd ei sobinud kuigivõrd rahvabotaanika-alase teabe kogumiseks. Siberi looduses kasvavad taimed olid Eestimaa omadest märksa lopsakamad ja seetõttu ka raskesti äratuntavad. Ravimtaimede emakeelsete nimetuste asemel olid Siberis suuresti kasutusel venekeelsed. Ravimtaimi oskasid Siberi eestlased põhjalikult kirjeldada harva. Kuna kõik kogujad ei tundnud piisavalt rahvabotaanikat, jäi ehk vajaka ka asjakohaste täiendavate küsimuste esitamisest.

Kui ma 1990. aastatel Siberi eestlaste pärimuse uurimist alustasin, tõdesin, et rahvapäraste raviviiside ja -võtete tundmine oli mitmes Siberi eesti kogukonnas veel küllaltki levinud. Paarkümmend aastat hiljem, 21. sajandi esikümnenditel toimunud ERA Siberi välitöödel torkas silma, et mitu väiksemat küla oli peaaegu tühjaks jäänud, teiste eesti külade elanikkond oli drastiliselt vähenenud – umbes poole võrra. Traditsioonis saab püsida vaid see osa rahvameditiinist, mida nooremad kasutavad ja edasi arendavad. Mitme ravitseja teispoolsusesse jõudmise ja külade elanike kiire vähenemise tõttu võis 21. sajandil täheldada Siberi eestlaste rahvapärase ravitsemisoskuse taandumist. Varasemad kogukonnas üldiselt tuntud teadmised olid koondunud üksikute inimeste kätte, kes tunnetasid oma erilisust ega jaganud oma oskusi enam vabalt kõigi kogukonna liikmetega. Samas oli suuresti meedia mõjul kasvanud rahva üldine terviseteadlikkus: osa inimesi järgis hoolega tervisesaadetes ja perioodikas antud tervisenõuandeid.

Anu Korb ja Astrid Tuisk hobureel, saani ees Klimsoni pere hobune Maina. Kaseküla.
Foto Kadri Peebo, 1993. ERA, Foto 15210.

Ravimtaimede kasutamine oli külaelanike seas veidi kasvanud, sest Siberis kasvavaid taimi ja taimravi oli hakatud enam väärtustama. Ravimtaimede kasutamise kohta hangiti teadmisi ka venekeelsest kirjandusest ja meedia vahendusel.

Käesolevasse raamatusse on koondatud valik Siberi eestlaste rahvaravi oskustest. Kindlasti ei suutnud me oma kogumistöö raames saada ammendavat ülevaadet Siberi eestlaste rahvameditsiinialastest teadmistest, käesoleva väljaande tarvis tuli teha valik ka arhiivi jõudnud materjali osas.

Raamatu algusosas tutvustatakse, kuidas Siberi eesti kogukonnas ravioskused omandatakse ja edasi antakse. Rahvaarstide peatükis on toodud nimeliselt esile vaid osa kunagi tegutsenud ravitsejaist. Mõned neist on mainitud ka konkreetse haiguse ravimise kontekstis.

Raamatust saab teada ka Siberi eestlaste püüdlustest oma tervist tugevdada, kasutades nii ratsionaalseid võtteid kui kaitse- ja tõrjemaagiat. Põhiosa väljaande tekste on jaotatud haigusseletuste järgi, kuid see jaotus on üsna tinglik. Ka pole võimalik tõmmata piiri tõrjemaagia ja ravitsemissõvete vahele. Rahvapärase arusaamise

järgi pärinesid haigused tuulest, veest, maast, manalast, nõidusest ja kurjast silmast. Erinevate haiguste sümptomid võisid olla sarnased, samas võis konkreetse haiguse tekitajaid olla üsna mitu. Erinevate haiguste puhul kasutati sarnaseid arstimisvõtteid. Ravitsemisel tuli sageli arvesse võtta ka nädalapäevi ja kuufaase; enamasti arvati, et vana kuu ajal on ravitsemine tulemuslikum. Sageli tuli raviprotsetuuri korrata kolm, vahel ka kuus või üheksa korda. Väljaandest leiab ka ravimisega seotud lugusid.

Käesolevat raamatut ei saa kasutada praktilise meditsiinilise abi käsiraamatuna, paljud siin käsitletud omaaegsed ravimeetodid ja -võtted on oma aktuaalsuse kaotanud või pole tänapäeval aktsepteeritud. Pigem annab raamat võimaluse sisse piiluda rahvapäraste meditsiiniliste teadmiste arengule ja muutumisele Siberi eesti kogukondades.

Raamatu tekstid on keeleliselt üsna erinevad, sest teadmisi jaganud inimesed on pärit Eesti eri paigust ja Siberi eestlaste keelepruuk erineb külati tuntavalt. Keele põhjal saab eristada lõuna- ja põhjaeestikeelseid kogukondi, ohtrad sõnalaenud venelastelt jt naabritelt on mugandatud oma keelesüsteemi. Ka luteriusulistest väljasaadetutest alguse saanud mitmerahvuselised ja -keelsed külad pole üheaolised. Kui näiteks Ida-Siberis asuvas Ülem-Suetuki külas suheldi 20. sajandi ja 21. sajandi vahetusel enamasti eesti keeles, siis Siberi lääneosas Rõžkovos kasutas igaüks just seda keelt, mis talle mugavam tundus. Külas võis läbisegi ja vaheldumisi kuulda nii eesti, soome, läti kui vene keelt, keeleline mitmekesisus ilmneb ka loitsutekstides. Samas usuvad Siberi eestlased, et loitsutekstide tõlkimine nende mõju ei vähenda. Raamatu tekstid erinevad ka selle poolest, et osa neist on helisalvestustelt litereeritud, teised on kogujad kuulmise järgi kirja pannud. Tekste on redigeeritud üsna vähe, kuid teemavälised kõrvalepõiked ja keelelapsused on välja jäetud ning tähistatud märgiga [---]. Mõned sõnad on teksti arusaadavuse huvides lisatud, need on nurksulgudes. Raviloitse on maha kirjutatud ka Siberi eestlaste käsikirjalistest vihikutest, paberilehtedelt jm. Need tekstid on tähistatud märkega *ärakiri*, neis leiduvaid ortograafiavigu pole parandatud.

Raamatu lõpus paikneb sõnaseletuste nimestik, milles on seletatud nii eesti murdesõnu kui laensõnu vene ja soome keelest. Ka on püütud leida vasteid rahvapärastele taime- ja haiguste nimedele. Kuna nii murde- kui laensõnad on mugandatud eri viisil, on toodud välja ühele tähendusele vastavad käänd- või pöörd sõnade eri vormid. Paljudest sõnadest leidub raamatus vaid üks keelevorm, mis on sõnastikus toodud seletatuna vastavas käändes või pöördes. Loitsud ja mitmesõnalised fraasid on seletatuna või tõlgituna allviites.

Teavet jaganud inimeste andmed on väljaande piires anonümiseeritud, seevastu raamatus mainitud ravitsejad, kogukondades väga hinnatud ja üldiselt teada – on esile toodud nimeliselt.

Mõnusat lugemist!

Rahvaluulekoguja Rosalie Ottesson abikaasaga. Ülem-Bulanka k.

Foto Igor Tõnurist, 1965. ERA, Foto 8951.

Kasutatud kirjandus ja andmebaasid

- Eesti murrete sõnaraamat. Eesti Keele Instituut.
<https://www.eki.ee/dict/ems/>
- Etnobotaanika andmebaas HERBA. Eesti Kirjandusmuuseum.
<https://herba.folklore.ee/>
- Hiemäe, Reet 2012. *Kaitsemaagia eesti rahvausundis*. Pegasus.
- Korb, Anu 2006. Ravitsemissoskus kui pärimusrühma ühisteadmus: Siberi Rõžkovo küla näide. – *Mäetagused* 34, 87–110 (doi:10.7592/MT2006.34.korb).
- Korb, Anu 2015a. Oma toit: muutustest Siberi eestlaste toidukultuuris. – *Mäetagused* 59, 125–150 (doi:10.7592/MT2015.59.korb).
- Korb, Anu 2015b. *Roosi Siberi lood*. Eesti asundused VII. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseumi Teaduskirjastus.
- Korb, Anu 2020. Ravitsejad Siberi eesti kogukondades – *Mäetagused* 78, 89–110 (doi:10.7592/MT2020.78.korb).
- Kulu, Hill 1997. *Eestlaste tagasiränne 1940–1989 Lääne-Siberist pärit eestlaste näitel*. Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Kõiva, Mare 1998. Palindroomidest, aga ennekõike tähtvormelitest. – *Sator I. Artikleid usundi- ja kombeloost*. Tartu: Eesti Keele Instituut, rahvausundi töörühm, 190–213 (<http://www.folklore.ee/ri/pubte/ee/sator/sator1/sator1-11.pdf> – 18.02.2018).
- Kõiva, Mare 1999. Numeraalid. Ühest loitsude alaliigist. – *Eesti Rahva Muuseumi aastaraamat XLIII*. Tartu: Eesti Rahva Muuseum, 115–132.
- Kõiva, Mare 2011. *Eesti loitsud*. Pegasus.
- Kõiva, Mare 2019. *Eesti loitsud. Arstimissõnad I. Monumenta Estoniae Antiquae VI*. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseumi Teaduskirjastus.
- Läti rahvausund. https://et.wikipedia.org/wiki/L%C3%A4ti_rahvausund
- Nigol, August 1918. *Eesti asundused ja asupaigad Venemaal. Eesti Kirjanduse Seltsi kodumaa tundmaõppimise toimekonna toimetused* 1. Tartu.
- Rorbye, Birgitte 2003. Rahvameditsiinist meditsiinifolkloristikani. – *Mäetagused* 22, 7–19 (doi: 10.7592/MT2002.22.birg).

Seto sõnastik. Eesti Keele Instituut. <http://www.eki.ee/dict/setosonastik/>

Sõukand, Renata 2005. Loodus eesti rahvameditsiinis.

https://www.academia.edu/322040/Loodus_Eesti_Rahvameditsiinis

Templing = Темплинг, Владимир Яковлевич 2005. Сельские врачи в сибирском социуме. – Ред. Карабулатова, Ирина С. *Живая традиция заговора Сибири: сакрально-ритуальный дискурс знахарской практики*. Тюмень, 213–299.

Tuisk, Astrid 2016. Siberi ravimtaimed eesti kogukondade kasutuses. – *Eesti Põllumajandusmuuseumi aastaraamat V*. Tartu: Eesti Põllumajandusmuuseum, 45–64.

[VES] Vene-eesti sõnaraamat. Eesti Keele Instituut.

<https://www.eki.ee/dict/ves/>

Võro-eesti-võro sõnaraamat. Võro Instituut. <https://synaq.org/>

Väike murdesõnastik. Eesti Keele Instituut. <https://www.eki.ee/dict/vms/>

Ravivõime omandamine ja kadumine

Tsaarivalitsuse aegu arstisi oli vähe, kuigi neid oli. Siiski nad olivad küladest kaugel, iga kord oli neid raske kätte saada. Tihtilugu puudusivad ka arstirohud. Inimesed tarvitasivad hädaajal oma koduseid ja metsarohtusi, lausumisi ja iga-suguseid ebakombeid, mis veel tänini liikvel on.

Mäletan veel, kui meie veel noored olime. Arstisi külas ei olnud. Arstid olivad ainult rajooni keskkohal, 30–45 versta¹ taga. Iga veikse haigusega juba arsti juure ei tulnud minna. Inimesed oma rohtutega arstisivad mõndesi haigusi. RKM II 271, lk 505 < Krasnojarski krai, Karatuzi raj, Ülem-Bulanka k – naine, snd 1899 (1970)

Vainuköie lahutanu arstikäed

Vainuköieks nimetatakse ussikesi (oletatud, et need on vainusääse vastsed), kes liiguvad maapinnal edasi köietaolises reas.

Vainuköie mina ise ta lahutasin. Kõik on pisikesed ussid, mustad piad on peal, ise on valged ussikesed. Tõid nad laiali, läksid jälle kokku. Kui sa vainuköie ära lahutad, siis su käed on paremad, kui triigid* sooni ja ... See vainuköis üks nii pikk oli, aga ussikesed pikemad ei ole kui sõrmeküüs. Neid inimesi on vähe, kes vainuköit on näind. RKM II 459, lk 252/3 (95) < Tomski obl, Pervomaiski raj, Liliengofi k < Medodati k – naine, snd 1913 (1993)

Mina olen vainuköie lahti teind. Nisukesed veikesed karvased ussikesed lähevad mööda maad. See käsi on siis arst. Ljuboi* kont akkab [kellelgi] kasvama. Mina võtan õerutan* ja kaob ära. Seda ma oskan ise, sellest, et ma vainuköit olen lahti teind. [---] Siis saab neid konta ravida, ega muud ma ei saa. Teinekord on kas nikastand käsi või. Mudin ja käega õerutan, kaob ära. RKM II 460, lk 184/5 (20) < Tomski obl, Pervomaiski raj, Kaseküla k – naine, snd 1922 (1993)

¹ vana vene pikkusühik, 1066,78 m

Ma olen oma näpuga vainukõie lahti ka teind. Kui ma poisike olin, harutasin lahti teise ja ajasin ühte jälle. No siss nende kätega, kui katsud haiget, temal on kergem. Massaaži ma tien. Perenaine ütleb, et mis vigur see on – teised teevad, ei ole seda, aga kui sa katsud, [siis aitab]. FAM 6 (102) < Tomski obl, Pervomaiski raj, Kaseküla k – mees, 73 a (1993)

Teil Eestis on veel sii inimene, kes vainukõie on ära lahutand, sie piab arstima kõik. Blechneri Viine kirjutas, ku pal lu käib tema juures inimesi Eestis arstimas kõiki. Tema on siit läinud. Ta läks piale sõja, ma ei tia, kas kuuekümme teisel aastal või kuuekümmendal või. [---] Tema arstib oma kääga. Siin lahutas vainukõit, kui tema laps oli old. Vanaema oli rääkind: kui vainukõie leiad, siis lahuta sii ära. Sinu käsi on arst. Et kõiki võid sina arsti. FAM 7 (55) < Tomski obl, Pervomaiski raj, Kaseküla k < Liliengofi k – naine, snd 1925 (1993)

Loitsude ja ravioskuste edasiandmine ja omandamine

Tatargus on üks naine. Läks mehele, a aegu elas ja mees sures ära. Näeb unes, et teda nagu kutsutakse. Vaatab, et maas on paber ja seal peal telefoninumber. Mõtleb, et vaja helistada. Ja talle üteldakse, et me juba ammu ootame sind. Ja nüüd ta oskab arstida, anti talle sõnad. EFA I 38, lk 109 (15) < Novosibirski obl, Tatarski raj, Rosentali k – naine, snd 1921 (1999)

Meil Omskis, kudas üks arstib, see peab arstima jumalasõnaga. EFA II 2, lk 188 (53) < Omski obl, Kalatšinski raj, Ivanovka k – naine, snd 1928 (1995)

See on Jumalast antud inimesele, kes saab arstida. Igaüks ei saa. Mina saan arstida, see energia on nagu antud. Ei saa ütelda, et sa oled nõid. Kes mulle ütles, et sa oled nõid... Küll mul oli paha olla! Tule Isa Jumalakene appi! Mind õpetas väga palju Kengu Alviine. Ta oli väga hea inimene. Oli vagane naisterahvas. RKM II 466, lk 9/10 (15, 16) < Kemerovo obl, Mariinski raj, Jurjevi k – naine, snd 1930 (1994)

Mul ämm oskas palju kunste. Ta mind oleks võind õpetada, ta oli ju must vanem, a midagi ma ei õppind. EFA II 2, lk 218 (35) < Omski obl, Kalatšinski raj, Ivanovka k – naine, snd 1913 (1995)

Minu mamma ajas ikke, et mine, Liisa, kirjuta üles nied arstimised. Ma ütlen: „Ega ma vanaema ole, et ma lähän kirjutama.” A nüid oleks keik kõlband. ERA, CD-451 (10) < Omski obl, Krutinski raj, Rõžkovo k – naine, snd 1922 (1999)

Ma tian, et mammal olli nied, nied sõnad. Tal oli nii käega üles kirjutud, mitte trükitud, aga prosta* paberi piale üles kirjutatud ollivad nied sõnad. Ja siss, vot sie. Ussisõnad ja mis tal viel ollivad sial. A piale surma ma enamp neid ei leidnud ja ei tia, kellele ta andis. ERA, CD-3 (52) < Omski obl, Asovo raj, Tsvetnopolje k – naine, snd 1923 (1997)

Mul ol' l ka, mulle üt's vanainemine kir'ut pal'lu sõnnu. Sääl hambasõnaq olli, ja pal'lu sõnnu ol' l, mis võid sa rohitseda. Ja ma ka siss es hooli, nuur olli, edimelt tarre es olõ, kor'tinan* olli. Kas sinna koheki tõmmassi tuu tetradi*, ämp es levvä kätte. ERA, DAT 26 (13) < Omski obl, Kalatšinski raj, Semjonovka k – naine, snd 1922 (1995)

Vanaema teadis palju kunsisid, lapselapsele ei õpetata, teistele õpetatakse. Meukse Juuli oli nimi, a pärast läks Eesti. Tema on Koe-ravere surnuaias [maetud]. Tema oli valge ja mina olin valge. Nisuke-sele tuleb õpetada, et teine on teist verd. RKM II 460, lk 371 (3) < Tomski obl, Pervomaiski raj, Kaseküla k – naine, 64 a (1993)

Üits vanainimene kuuli är, tuu andse mulle sõna*. Siinsaman elli ja siia mateti ka matussele. Ma olli vai 30 joba. A ta ol' l mulle sõdse, Anna Vuks nimi. Vana ka joba, pääle 80. Haiges jäie, siss andse är. Ta kirut papre pääle ja luges ka mulle, kas mulle siss äkki meelee jäiva. EFA I 17, lk 68 (36) < Omski obl, Sedelnikovo raj, Estonka k – naine, snd 1915 (1996)

Ehk oleks õppindki, a tema kõvasti läti kieli kõik tiadis.

A. K.²: Tema sõnad olid ka põhiliselt läti keeli?

Kui kõvasti veri tuli kas ninast või suust inimesel, temal olid kah, läti keeli olivad need sõnad. Ja mul on praegalt kuskil ülesse kirjutud tema veel, ku tema luges. Niimoodi ma loen, aga no...

² Küsimuse esitas Anu Korb.

A. K.: Ta luges või pani peale kohe need sõnad?

Ta luges kohe, jaa, luges kohe. [Ei leia sõnu üles, ütleb]: „Kahju, oleks saand teile üheski panna.“ FAM 145 (56) < Omski obl, Kalatšinski raj, Kovaljovo k – naine, snd 1915 (1995)

Niiviisi, ku ärq on kahetu* vai midäginä, vat tuda ka ma mõista. Kes om ärq, silmäst vai niiviisi. [---] Seal on jumalasõnna ja... No muidukina, ei tohi ärq anda sikriti*. Enne ku sa juba nakat lõp-põma, siss annad tõsele üle. A ku sa kõneled, siss ei saa abi. [---] Ma tii esi [teistele ka]. Na tuleva taha*, siss ma tii neile. Tan om pal' lu käinu. A mul vanaemä ja emä, noo mõistseva. [Vanaema andis] mo emäle ja emä siss andse mulle üle jällekina. FAM 141 (75, 82) < Omski obl, Kalatšinski raj, Semjonovka k – naine, snd 1924 (1995)

[Sõnu võib anda edasi] ütele õnne*. Mul üits tütar om õnne ja tuu om tohtri, tuu ei võtakina. Kui keegi sõnu ei võta üle, siss halvaste suret ärä, ei saa ärq surede. Meil siin ol' l, taa suseedi* emä, tuu mõistse nõidu*. Halba tetä inemistele. Näet, ja's saa ärq sureda. Siss panti tala ala sän' gi pikäli ja tetti mulk sisse³, siss sai ta ärq sureda. [---] Pikuti tala ala. A kui sa halba ei tee, siis on ka raske ära surra, ku sa ärq ei anna [sõnu] muidukina. No nii ei mutšita, a no seravnoo.⁴ Piat ärq iks andma. Või võõrale [ka] anda. Naisterahvas piab meesterahvale andma, siss om abi, a ku ta naisterahvale [annab], siss nii abi ei saa. Aga kui annad varem need sõnad kellelegi, siss ämp ei tiiq sa midägina⁵.

Ma ei jõvva änamp [sõnu] pään pidädä. Mul om üles kirutedu. No imä käest kirutasi kõrraga. Kas kõrraga jõvvad pähe oppi tedä! No emä ol' l ju arstenu ja ol' l ta pääluu sisen. FAM 141 (83, 84) < Omski obl, Kalatšinski raj, Semjonovka k – naine, snd 1924 (1995)

Peredavaitada* sõnnu ka ei saa, siss temä [ravisõnade omanik] enämp ei saa rohitseda. EFA I 17, lk 16 (7) < Omski obl, Tara raj, Jurjevi k – mees, snd 1944 (1996)

Sõnu ütlevad, et vanem nooremale võib õpetada. EFA I 38, lk 122 (6) < Omski obl, Krutinski raj, Rõžkovo k – naine, snd 1913 (1999)

Sõnu võib anda ainult endast nooremale. EFA I 18, lk 124 (42) < Omski obl, Tara raj, Mihhailovka k < Tara l < Larionovka k – naine, snd 1932 (1996)

³ s.t tehti auk katusesse, et hing saaks välja minna

⁴ No nii ei piina, aga no ikkagi.

⁵ s.t ei saa enam ise ravida, ei mõju

A tohib, nuoremal. Vanemal ei, a nuoremal. Seda võib opetada vai* kellele. ERA, CD-447 (34) < Omski obl, Krutinski raj, Rõžkovo k – naine, snd 1928 (1999)

No vanainimese opava. Vanem võib noorembale anda. Aga kui nooremb annab vanembale, siis need sõnad enam ei avita. EFA I 18, lk 99 (8) < Omski obl, Sedelnikovo raj, Lilliküla k < Jurjevi k < Kirgiisia – naine, snd 1950 (1996)

Endast vanemale üle anda ei tohi sõnu. Ei pea mõjuma enam. Kõige targem peab olema esimene poeglaps. Kui sellele õpetad, siis sellest tuleb kõige parem arst. RKM II 449, lk 484 (12) < Krasnojarski krai, Karatuzi raj, Ülem-Suetuki k – mees, snd 1928 (1992)

[Sõnu edasi anda] saab. Vaikku* kes. Ku sa, näe, tahad, küsi. Ta sul kirjutab ja sa lued ja void arstida teise inimese. ERA, CD-459 (8) < Omski obl, Krutinski raj, Rõžkovo k – naine, snd 1913 (1999)

Sõnu edasi anda võib küll. Las noored õpivad ja loevad. Mina olen nii paljudele õpetand ja olen lugend, ükskõik* aitab! See on vale jutt, et ei tohi teisele anda. Ta on ju jumalasõna ja aitab ikka. RKM II 447, lk 238/9 (53, 54) < Krasnojarski krai, Karatuzi raj, Ülem-Suetuki k – naine, snd 1920 (1991)

Nad on jumalasonad. Neid võib hot* kellel. [---] Kes tahab oppida, las opib. Mis jumalasonad on pannetud, neid võib keikidel opetada. ERA, CD-472 (22) < Omski obl, Krutinski raj, Rõžkovo k – naine, snd 1921 (1999)

Sõna omma säändse, jumalasõnadega arstiva. Loeva säääl ja kellegi pääle, vii pääle või rasva pääle, võiu, viina [peale]. EFA I 18, lk 90 (12) < Omski obl, Sedelnikovo raj, Lilliküla k – naine, snd 1927; mees, snd 1933 (1996)

A näet, hindale ei mõiu, ku teet, a näet, tõsele mõiup. EFA I 17, lk 67 (33) < Omski obl, Sedelnikovo raj, Estonka k – naine, snd 1915 (1996)

On säändseid. Kes lugesi pääst, kes lugesi vee pääle, andse juua, kes lugesi rasva pääle, määrdse. Mulle on palju kordi tettu. Tuu tek´k või pääle. EFA I 18, lk 82 (2) < Omski obl, Sedelnikovo raj, Lilliküla k – naine, snd 1931 (1996)

Mul om üks roosisõna. Ma andsi tütrele üle. Üteldass, ku oled sõna üle andnu, ei avita endal enamb. A ma andse endast noorembale ja üks avitas. EFA I 17, lk 77 (15) < Omski obl, Tara raj, Mihhailovka k < Lilliküla k < Selimi k – naine, snd 1920 (1996)

Üteldass, et teistele ärgu opatagu, et siss endale ei mõiu. Veresõna ma anni Pauliinele, et ku veri nõnast juusk, siss neid sõnnu kirjutatass papre peale ja pandass peale. Ise ma ei saa enamb veresõnu teta. EFA I 17, lk 68 (35) < Omski obl, Sedelnikovo raj, Estonka k – naine, snd 1915 (1996)

Ärmust poiss [---] ta oli veike poisike ja läks metsa ja ussist ehmatas omal jalga ruosi*... Ja jalg tal oli nii kõvasti aige ja... ja ta ei akand üöseti magama, muudkui üppas aga ja ronis müöda seina ja ronis ja ronis. No Anni otsis kõiksugused abid ja siis läks Tseretikku, seal oli üks vanamuor. Ja sial teda arstis ja ... ja ütles An-nile, et õpi, et meil, näe, kiegi ei taha õppida, et õpi, see on sul vanast pärast leivatükk. Jah. Ja õpetas talle, kuda vaja seda arstida. Ehmatusest, jah, pal'lu on arstind ära. RKM, Mgn II 4374 (2); 4377 (28) < Krasnojarski krai, Karatuzi raj, Ülem-Suetuki k – naine, snd 1912 (1992)

A mina, tiate, kuda mina sain [ravisõnad]. Mind toodi siia, mamma jäi üksipäini kodu, Suurekülasse. No meil oli üks vanaeit, babuška*, [---] ja see babuška mulle rääkis, et tema ükskord kuulas ukse taga, kui mamma palus Jumalat. Ja see babuška mulle rääkis need sõnad ja mul jäivad miele. [---] Ja nüüd, mis iseendal on häda – jalad valutavad, käed valutavad. Ma loen jälle ja jälle läheb üle. ERA, CD-20 (27) < Omski obl, Kalatšinski raj, Vana-Viru k < Novõi-Helsingforsi k < Suurküla k – naine, snd 1912 (1997)

Rod-dommin* olli üts naine. Too naine küsis: „Kas te Jumalat kah usute?“ Ja kõneles, et tütar kaheteistaastane jäi aigess. Ma käisi kõik tohtre läbi, Moskva ja. Vanainimene ütlet: „Anna too laits minu kätte, ma teen ta tervess.“ Öö otsa es maga too laits. Too vanainimene vei kuskile teise külla. Teine kord jälle vei. Ja kolmas kord lätsi ise sinna ja too vanainimene luges sõnnu. Siis tema küsis: „Mesperast sina ütsinda oskad, mesperast sa teistele es ütle?“ „Siss ku kõik oless tiednu, siss oleks kõik mailm aige ja surenu.“

**Juhanna Paap: „Ravisõnu võib kõigile edasi anda, las inimesed loevad ja õpivad.“
Ülem-Suetuki k.**

Foto Kadri Peebo, 1992. ERA, Foto 15043.

Naq ei tohtiva ütelda, siss temast enam midagi abi ei saa. Kes joba vana om, siss andva lastele üle noo sõna. EFA I 18, lk 43 (19) < Omski obl, Sedelnikovo raj, Lilliküla k – naine, snd 1925 (1996)

Ma olin neli aastat tagas Kruutus bolnitsas*, lesisin siin oma polvedega, mul polved kovasti valutavad. Nii üks naisterahvas, ta vene lane. A kes see jäi haigeks sial, ma lugesin temal. Ja omas palatkas* kellega olime. Ja siss sie teine oli nuoremb, küsis keik. Mul on i veneksi ja viruks ja keikis viisi⁶. Ta kirjutas keik ülesse. ERA, CD-447 (34) < Omski obl, Krutinski raj, Rõžkovo k – naine, snd 1928 (1999)

A.K.: A kas sõnu võis igaüks lugeda?

Nu ma ei tia. [---] Noh ütlevad, et se'õ, et esimine laps [---] vai viimane laps, et kui on nisukest nagu magneeti vai, et kohe mõjub, et võtab see nüid. Mina olin esimene laps. Ja siss mamma alati mul kässis sie kaalasuoni pigistada, et [kui] pia valutas.

⁶ nii vene ja eesti ja kõiki viisi s.t eri keeltes

Mari Blumfert teadis ka läti- ja soomekeelseid ravisõnu ning arvas, et ravisõnu võib vabalt teise keelde ümber panna. Rõžkovo k. Foto Anu Korb, 1999. ERA, VF 1754.

A.K.: Nii et esimesel lapsel on kätes ka rohkem seda?

Jah. Rohkem nagu seda energiat vai mis, tähendab.

A.K.: Aga mamma siis sulle neid sõnu ei tahtnud anda või

No mina ei tia, mis, misjauks, et tema ei olnud. Kas siis änamb ei olnd neid sõnasi, ja kellele ta andis, seda ma ei tia. ERA, CD-3 (49) < Omski obl, Asovo raj, Tsvetnopolje k – naine, snd 1923 (1997)

Ma iks ka veidikese arsti. Roosisõnnu ja eitümise* vastu ja kur- ja silma iist ja... Tsvetnopoljest om need päri. Minu mamma Olga Talvik saie na sõna, Tsvetnopoljest saie, kiruti ära. Vanad poolkustunud paberilehed olid. Ta esi es arsti, vana ol´l, ku saie. Kõige nooremale või kõige vanemale lapsele pead andma sõna üle. Ma ole kõige noorem, ta minule and. EFA I 17, lk 25 (3) < Omski obl, Sedelnikovo raj, Lilliküla k – naine, snd 1937 (1996)

Vanainemene eläsi siin piiri pääl, a nüid ta suresi är. Mamma saie tema käest nee sõna ja mina mamma käest. EFA I 17, lk 44 (20) < Omski obl, Sedelnikovo raj, Lilliküla k – naine, snd 1932 (1996)

Tumedad inimesed on tugevamad. Kui sõnu annad, ei või endast vanemale ja tumedamale anda. EFA I 35, lk 15 (4) < Novosibirski obl, Togutšini raj, Togutšini l < Estono-Semjonovka k – naine, snd 1933 (1998)

Ma ei jõvva änamp pään pidädä. Mul om üles kirutedu. Ma ei jõvva pään pidädä. Ma, ennembide nooremban viil ol´l, a nüit ei. [--] No imä käest kirutasi kõrraga, kas ta kõrraga jõvvad pähe oppi tedä. [---] No emä ol´l ju ar´stenu ja ol´l ta pääluu sisen. FAM 141 (84) < Omski obl, Kalatšinski raj, Semjonovka k < Zolotaja Niva k < Estonka k – naine, snd 1924 (1995)

Ravivõime kadumine

Kaiduka Minna – hambit ei ole, tuu ei võivat tetä enamb, ei avita. Ta saatse iks minu poole. EFA I 17, lk 77 (16) < Omski obl, Tara raj, Mihhailovka k < Lilliküla k < Selimi k – naine, snd 1920 (1996)

A.K.: Aga kas vanadusega ära ei kao see oskus, kui vanemaks lähed?

A ütlese, et kaoss, ja ütles, pal´lu mõjus tuu ka, et kui ei ole enamb hambit, vot. Ta peat siss, ku ta mõtles juba, et temä ei saa, siss

kellekile üle andma. FAM 140 (59) < Omski obl, Okonešnikovo raj, Zolotaja Niva k – naine, snd 1916 (1995)

Üteldasse, et kui enam hambit ei ole, siss enam ei aita, ei saa arsti. EFA II 2, lk 45 (49) < Omski obl, Okonešnikovo raj, Zolotaja Niva k – naine, snd 1922 (1995)

Mul enam hambaid ei ole, ei saa enam nõnna abistada. Ma mamma käest õppisin [ravisõnad]. Muist on soome keeles, mõned on eesti keeles, rohkemjagu iesti keeles. Ta tiadis, et mina ju ei oska suome keelt. Mamma õpetas ainult minule. Teised vist ei uvitand sellega. A nüüd pojad uvitavad, a nad ei oska issameietki lugeda. A vanemale ei saa õpetada. Teie olete minust nooremad, nooremale sa võid. EFA II 2, lk 234/5 (12–13); ERA, CD-11 (30) < Omski obl, Kalatšinski raj, Kovaljovo k – naine, snd 1916 (1995)

Meditsiinitöötajad külades, ravitsemise keelustamine

Esteks oli venelane tohter, [---] a siss oli üks naisterahvas, no see kavva ei old. Vobšee* naisterahvad kavva eivad old, ja a siss nüid juba vot Van´a mul [on] neljaskümnest kolmandast aastast, vot neljaskümnes kuvvendast aastast juba akušerka* oli ja juba tohtred olivad, medsestra oli daže sial bolnitsas⁷ ja. A siis juba läks, üksvahe vobšee glavnoi vratš⁸ oli ja panivad haigeid lesima sinna bolnitsasse. ERA, CD-458 (16) < Omski obl, Krutinski raj, Rõžkovo k – naine, snd 1923 (1999)

A siss jo hakkasivad nied vanamuorisi ved* hakkasivad pilkama ja nemad ei tohtind arstida. Siss jo ei tohtind. Kartsivad. Nüit, nüit enambi, enambi ei karda, a siss jo kartsivad, siss mis. Siss moni sona ütlesid niiviisi ja sind voivat panna vot kinni. ERA, CD-465 (29) < Omski obl, Krutinski raj, Rõžkovo k – naine, snd 1927 (1999)

Sovetski vlast⁹ es tohi piiblet olla ja sõnnu teha. EFA I 17, lk 109 (34) < Omski obl, Tara raj, Mihhailovka k < Lilliküla k < Rõuge k – naine, snd 1927; mees, snd 1927 (1996)

⁷ meditsiiniõde oli isegi seal haiglas

⁸ üldse peaarst

⁹ s.t nõukogude võimu ajal

Adeele (Teele) Kruuberg: „Kui oled jäänud hammastest ilma, ei saa enam hästi teisi ravida.“ Kaseküla. Foto Anu Korb, 2004. ERA, VF 6491.

Rahvaarstid

Ravimine tele-etrisk

Kaspirovski¹⁰ siin telekas rääkis. Ma ikka jala võtsin ka lahti teleka ees, aga ei midagi. Tütar ütles, et tal läinud Kaspirovskist jalasääred karvaseks. EFA II 2, lk 188 (54) < Omski obl, Kalatšinski raj, Ivanovka k – naine, snd 1928 (1995)

Rindu alt oli mul haige. Läbi televiisori näidati. Kaspirovski, tema esi seal kõnele ja mina kai tema pilti ja sai tervess. Läbi televiisori näidati.

Tõine ol' l Tšumak¹¹. Toda kai mu mamma. Tema usk ja sai tervess. Teda ka me läbi televiisori näime. EFA I 17, lk 2 (1) < Omski obl, Tara raj, Jurjevi k < Novikovski k – naine, snd 1928 (1996)

¹⁰ Anatoli Mihhailovitš Kašpirovski (snd 1939 Ukrainas) on Venemaa psühhoterapeut, kes sai tuntuks 1989. aastal NSV Liidu kesktelevisioonis edastatud teleraviseanssidega.

¹¹ Allan Vladimirovitš Tšumak (1935–2017) oli Venemaa tervendaja ja selgeltnägija. Tänu telesessioonidele 1980.–1990. aastate üks kuulsamaid "tervendajaid".

Ravitsejad külades

Tuientadis Kaseküla omasid palju kohe käis seal. Mina kui käisin, oli kohe järjekord seal. Masinad seisivad. Arstid ise käivad seal ja. Noores kuus ta ei akkagi. Vana kuu otsa sees tema arstib. Ja näiteks: esmaspäev, teisipäev ja kesknädala ta arstib naisterahvaid. Meesterahvas kui läheb: neljapäev, reede ehk laupäev. Esimest korda kui lähed, aga pärast võib juba iga päev minna. Kel selg aige ehk kel magu aige – ta triigib* ka. [---] Temal on kohe lihtsad nagu lapakad need jantarnõje*, need helmed kaelas, ja rist ka ja. Siis katsub neid kogu aeg, kui teeb. Nad on grubõje*, arstimise jaoks nad peavad ehk olema sellised. RKM II 460, lk 75/7 (25) < Tomski obl, Pervomaiski raj, Kaseküla k – naine, snd 1935; mees, snd 1938 (1993)

Tuientadist see Maria õpetas meid. Ma käisin kah sial. Ja mul oli pia kangesti aige: ma kukkusin maha üks kolmel korral või kahel. Nii kõvasti lõin pia ära ja nii kangesti valutab ja valutab juba ikka mitu aastat – aastad viis või veel rohkem. Kuulen, et naised käivad ja käivad Tuientaati ikke luomi arstimas, ja tuli ka sie tahtmine, et ma ka lähen. See on Pervõimaiskist läbi kaksteist kilumee-tert viel. [---] Siis tema arstis minu piad. No küsis, et mis sa tulid ja mis sul äda on. Ja mina ütlesin, et minul on pia nii koledasti aige. – Et no kas kukkusid. Ma üttsin, et jah, kaks korda kukkusin kõvasti pia piale, sel'la piale. Tema akkas siss katsuma ja ütleb, et u tebja adna valasinka i tõ davnoobõ magile bõlabõ¹². No akkas siis mu piad ikka arstima ja kloppima ja. No tema on ikke täitsa arst. Temal on kostutskatest* elmed siin kaelas niimoodi, nel'lanurgelised. Pani mulle räti üle pia ja siss nuaga ja nende elimestega ikke puhkus. Ja ikke kloppis mind ja. No siis ühekorra ütleb, et: „Skora tvaja galava harošaja kak detstva, uše mjahkaja, ta bõla tvjordaja. Eta vot u tebe tuut išjoo,“ gavarit, „vot na etom meste išjoo tebe malenka.“¹³ Mina küsin siis, et kust te teate. Ja tema ütleb siis, et [kui] tema oma käega vajutab, kus minul on aige, sialt temal käest lööb siia ülesse soon-tesse kohe. Niimoodi nigu nõeltega, nigu elektritokiga*. FAM 5 (42) < Tomski obl, Pervomaiski raj, Kaseküla k – naine, 63 a (1993)

¹² sul on üks juuksekarv ja sa oleksid võinud ammu juba hauas olla s.t su elu ripub juuksekarva otsas

¹³ Varsti su pea on korras nagu lapsepõlves, juba pehme, aga oli kõva. See sul siit veel, räägib, selles kohas veel sul natuke.

minu mõni kolm kõrda aidas. Ütles kohe ära: „Mul ei ole vaja mitte midägi.“ FAM 78 (19–21) < Kemerovo obl, Mariinski raj, Koidula k – naine, snd 1913 (1994)

Raja vanaimä ol' **vana Maade**. Ol' psühhaterapeut. EFA I 38, lk 79 (19) < Novosibirski obl, Kõštovski raj, Nikolajevka k – mees, snd 1931 (1999)

Siin oli minu ema ja vot seesama **Pilimenka Liisi, Erviku Maade**, Maade oli täma ... Ja kes siin veel niuksed, kis kohe easti teadsivad. FAM 145 (51) < Omski obl, Kalatšinski raj, Kovaljovo k – naine, snd 1915 (1995)

Permani Kati: Kui sa väänad jala ära või nikastad jala, siis ma musta lõnga piale loen, pesemata lõng. On sul ruos*, siis ma luen ruosi vasta sõnad. On lapsel kriisa*, siis ma loen kriisa vasta. Kollatõbe, seda ükski arst ei võta, mina võtan selle. Vat, nied lugemised on. ERA, CD-11 (27) < Omski obl, Kalatšinski raj, Kovaljovo k – naine, snd 1916 (1997)

Olga Jessina: Ma nüüd määrin. Mul siin pudelid seisavad alati. Ma korjasin neid, kõllased lilled, uvantšikud*, kevadi korjan neid pudelisse ja valan viina piale ja nastoika* seisab ja sellega määrin ja luen ja lähuvad üle ikka. Nii ma iseennast arstin. [---] Kes on käind, kõikidel olen teind. Kas mul on kahju seda lugeda vai. Olen ope-tand – kes õpib, kes ei õpi. [---] Inimesed on pallu tüöd teind, nendel ju valutavad kõik kohad. Mina ise ei saand enam kudagi käia. [---] Üle tie ei pääsnd puodi. [---] Ma tien kõik üksipäini – määrin ja luen ja kõik ikka saan käima ja olema. Ja noh, usu siis vai ära usu.

Vie pial luengi ja annan inimesel juvva, keda triigin*. Kus on vaja triikida, käsi vai jalg miski, siis ma triigin ja luen. [---] Kas nad praavivad vai ei praavi¹⁴, mina ei tee tegu. ERA, CD-20 (27, 29) < Omski obl, Kalatšinski raj, Vana-Viru k < Novõi-Helsingforsi k < Suurküla k – naine, snd 1912 (1997)

Arlovkas [Orlovka k] oli üks vanaeit, ta on surnd nüid. [---] Käis ise piki küla, saunas panti [kuppe]. Ma mäletan, minu emalegi. Kõvasti nied kohad valutasivad, ta kodus kangaid. Panti ümmer kaela. Veikse kirvega, kuda ta siis tagus – saunas oli nii pal'lu verd. A paremaks saivad. FAM 143 (31) < Omski obl, Kalatšinski raj, Ivanovka k – naine, snd 1910 (1995)

¹⁴ saavad terveks või ei saa

**Jekaterina (Kati) Perman: „Mina tean abi mitme häda vastu.“
Kovaljovo k.**

Foto Anu Korb, 1997. ERA, Foto 16068.

Nüüd räägin ühe veikse loo oma tädist. Ta oli üks tark naisterahvas. Arstis inimesi sõnadega kirmi*, roosi*, villi* vastu. Loomi arstis: rabanduse, lendava* ja muite haiguste vastu. Pani ka kaardid. Kaardide pealt ütles inimestel head ja pahad ära. Oskas ka inimestele ära seletata, mis juhtumised saavad tal eelpool olema. Viimaks läks ta nii kuulsaks, et ta ei saanud enam kodu olla. Kaugelt küladest viisivad teda omale. Inimesi ja loomasi arstima. Ja kaardidega gadaitama*, mille eest ta suured kingitused inimeste kääst sai. RKM II 313, lk 379/80 < Krasnojarski krai, Karatuzi raj, Ülem-Bulanka k – naine, snd 1899 (1974)